

BIBLIOTEKA
SHTETIT

25432

T 81

TOKA e PËRGGJAKUN

TREGIME NGA AUTORË KOSOVARË

814-32

T 81

TOKA E PËRGJAKUN

TREGIME

nga autorë të Kosovës

BIBLIOTEKA E SHITIT
GURKASTER

29670
~~58701~~

SHTËPIA BOTUESE
«NAIM FRASHËRI»

Mbledhur e përgatitur për shtyp nga:
DHURATA XOXA e JORGO BULO

Kopertina nga: SAFO MARKO

Tirazhi 4000 kopje

Format 78x109/32

Stash: 2204-65

Shtyp. NISH. Shtypshkronjave «MIHAL DURI»
Stabilimenti «8 NENTORI» — Tiranë, 1972

AI MENDONTE RRETH TË VETAVE

Mjegulla e bardhë, palë-palë e trashë, tash sa ditë kishte kapluar atë majën e thatë të Kosmaqit dhe pësh-tillej e nuk zbriste nga ato majat me gurë të verdhë. Ai nuk ja ndante sytë atij errësimi. Dëshironte të shikonte rrëzën e bjeshkës që, e stërpikur nën dengjet e trasha, heshte e pupëzuar në atë mugëtirë. E shikonte dhe përbihej ëmbël, thua se pikëlat e mjegullës shkrepnin ëmbëlsirë. Kënaqej duke kundruar atë plaf të bardhë që, orë të tëra, nuk shkepej. Shpresonte se tani, dy-tri ditë më vonë, shiu do t'ja lëshonte si rëndomë, kur mjegullat e ngjeshin me dengjet e bardha majën e bjeshkës. Por, kur shikimet i lodheshin duke kundruar atë anë, kur një mendje i thoshte se do t'i humbte dita kot së koti, se mjegullat kanë kohë të rrinë me javë të tëra, me muaj, rrinë sa të donë dhe shkojnë kur t'u teket, me shi apo pa shi pas, krejt një, atëhere, do mrrola të trasha e të thella, do rrudha si lugjet e Kosmaqit bëheshin të thella dhe të errëta në ballin e tij, atëhere Sylja shante, truante. «Rren Kosmaqi, rrenjë mjegullat, rren toka...» pshtynte në tokën e plasarit dhe shtonte: «Nuk ka mbetur t'i besosh kujt. Ul kokën dhe humb rrugës kah ja ke mësyre. Mjegullat kanë kohë të pështillen sa t'ua dojë qejfi. Ka nisur të rrejë edhe toka.» dhe këpuste fillin e mendimeve për mjegullat, për shiun. Fillonte t'i përtypte buzët, thua se ato thatake të shkrumbëta fajtojnë pse atij i është mërzhitur jeta, pse i duket se gjë e ka marrë teposhtëzen dhe se dreçi e as i biri nuk mund ta ndalë, nuk mund t'ja ndërrojë rrjedhën e keqe që ka marrë me hov kjo jetë, kjo kohë...

I shtypte grushtat dhe buzët, sepse mendonte se edhe ato janë fajtores për të gjitha të këqijat që njerëzit ja sjellin vetes dhe njëri-tjetrit. Po. Ai kishte menduar gjatë për të gjitha këto. I ishin tretur, shpesh, shumë orë të netve të gjata pa pikë gjumi rreth kurçakafjës dhe i ishte dukur se vetëm buzët dhe grushtat i sjellin të gjitha të pamirat në jetë. «Qe, mendonte ai, buzët përtypin gjithfarë fjalësh, gjithfarë të zezash e prej tyre, me to, njerëzit e thyjnë qafën, bëhen copë e grimë mes veti. Për çka? Për një fjalë goje! Për një pëshpëritje të buzëve. Për kurrjë. Kurse grushtat? Qe, edhe këta janë fajtorë ndonëse të rendit të dytë. Ja lëshojnë dikujt ndonjë grosh në xhep dhe menjëherë ja thyjnë mendjen. E bëjnë ta përmbysë të vërtetën si të mos kishte qenë kurrë e gjallë mbi dhe. Menjëherë. Një grosh dhe qe — një njeri afër vetes e larg drejtësinë. Larg të vërtetës, ndonëse e vërteta u mbështillet njerëzve nëpër këmbë dhe, herët a vonë, ajo del — duket para syve të botës. Për këtë pse njëri i ra me fjalë të rëndë tjetrit, pse njëri i bishtëroi të vërtetës për një grosh, kërset pushka. Derdhet gjaku. Rrjedh ai lëng i kuq, sikur të ishte uji i Drinit të Bardhë. Njeriu humb para groshit. Bëhet i vogël. I padukshëm. Groshi? Çka? Kurrjë! Groshi — trupi! Dhe — asgjë tjetër. Turp në pikëditte para syve të botës. Por, vëlla i dashur, s'ka të keqe të vetmuar. E keqja ka shumë motra. Edhe këtu në vend të pështyhet e të largohet, i keqi, prej të gjithëve, jo, more, qe besa, ai bën edhe më shumë shokë. Pas groshit shkojnë edhe njerëzit. Të këqitë shumohen. Sepse askush nuk do të jetë vetëm. Fundi i fundit është e ditur se, kur qan gjithë bota, nuk mund të qeshësh vetëm. Po, pra. «As në xehnet, kanë thënë, nuk bën të shkosh vetëm.» Çka të duhet. Nuk ja di as lezetin, jo! E pse pra, thotë secili, nuk bëj edhe unë çka bëjnë dynjaja! Eh, tokë, oj tokë! Po nuk bën, more vëlla, nuk bën.

«Duhet dikush t'i prijë punës kah e mbara, se kështu vjen kiameti!» rezmonte Sylë Meta dhe i binte me dorë fytyrës së thatë e të hajthme në të cilën i dalloheshin prej largu ato mollëza të qitura jashtë, ato vetulla të trasha e gjysmë të thinjura dhe ajo hundë e gjatë e picërrake si

ushujzë e urët. Rezmonte Syla rreth çdo gjëje, që i kujtohej. Shante e pështynte në fytyrën e të gjithëve dhe të gjithave që ja merrte mendja se janë për t'i pështyrë e sharë, dhe ecte. Hapat i kishte disi të lehtë. I dukej se, kur shfrynte me të shara të majme, letësohej dhe hapat e lodhur pleqërie harronin se kanë mbetur shtaga të thara.

Ecte lehtë, i pezmatuar asaj rruge, të cilën e merr shpesh këto ditë, kur nisin të piqen kumbullat.

— Si je, Sylë? — e përshëndetën do kalimtarë, që i takoi rrugës.

— Allaharazolla, ku jeni, si jeni! — u gjegj ai dhe prapë e ndrydhi buzën e poshtme. Mendoi se edhe këtu diçka nuk është në rregull. Në këtë: «Si je, ku je!» nuk ka rrenë!» — mendoi. «Këtu njeriu e thotë të vërtetën. Vetëm këtu e thonë të gjithë!» shtoi.

— Qysh e keni verën, ej? — shtoi kalimtari në kohë.

— Thatë, valla, — u gjegj shkurt.

— Asht mrrol kah jugu, nashta ishalla don me ja lëshue ni bereqet i hajrit! — e zgjati fjalën ai plaku i thirë.

Syla heshti. Nuk i besonte as jugut, as veriut. Nuk i besonte askujt. Deri vonë kishte besuar se kur bie mjegulla në Kosmaq, shiu nuk vonon. Ja lëshon rrëke. E ul atë rrisht të shkumbur që i është ngjitur tokës së plasurit. Por, tani e kishte humbur besimin. Ditë të tëra rri ajo mjegull ul përtokë në atë bjeshkë të murme, java po bëhet gati, e, asnjë pikë shiu, asnjë re e zezë — aso resh me bark të mbushur ujë, nuk e solli era kah këto shpate. Asnjë. Mjegulla sillet e pështillet e shiu askund. Hiq. E kështu, Sylë Meta, duke shikuar atë mjegull, për çdo mëngjez kishte menduar për shumë gjëra. Kishte menduar për njerëzit, që janë prishur. Nuk e mbajnë fjalën. Ka humbur besa. Të rrejnë sy a më sy dhe s'i japin pesë pare. Dhe për të gjitha këto nuk habitej. I dukeshin gjëra të vogla, të imta... Por, i ishte mbushur mendja se edhe toka është lazëruar. Ka zënë të çoroditet. Të rrejë. Tani nuk i besonte as jugut, as veriut. Ishte mashtruar shumë herë. Shpesh frikohej për këto mosbesime se mos, rastë-

sisht, mëkatëronte, por shumë më shpesh nuk e kishte gjale për atë punë. I dukej e tepërt dhe frika. Edhe mëkati. I harronte, për një çast, të gjitha që, para disa ditësh ja kishin shtie tmerrin. Atëhere druante mos ja sjellë djalli, ato mendime të këqija që ta shtynte të mëkatrojë, të digjet, të humbë para syve të të Madhit. E tani, e thoshte troç. «Arat nuk dinë për dokrra. Ato donë shi, donë të mbillen.»

— A po mun mahesh, more mixha Sylë? — e ndau prej mendimeve tuba tjetër e udhëtarëve, që kthehej prej tregut.

— Paj mirë, mirë! A mun erdhët ju? — gjegjej dhe pyette ftohshëm. Fliste vetëm pse i duhej të thoshte diçka, pse ishte ndër më të vjetrit dhe i vinte turp t'ja thoshte ndokush ndonjë fjalë pas sysh. Tek e fundit kjo s'i kush-tonte asgjë. Mund të përgjegje ashtu shkurt e ftohshëm si e kishte zakon dhe të vazhdonte rrugën duke menduar për shiun, për verën dhe hallet e veta, apo edhe për gjithshka që ja donte qejfi.

Rruga, e mbushur me copa gurësh të shkepur, gjarpëronte faqes së atij mali të mbyllët. Hiqej ashtu lakadredhas dhe shpesh humbte nëpër çufrarajat e mbyllëta, që ja mbulonin skajet. Syla ecte ashtu i humbur në mendimet e tij të gjata e pa mbarim. Tirrte në mendje çdo gjë që ja kapte rradakja. Kali i ecte pas. Era e kumbullave të pjekura, që i kishte mbushur thasët e ngarkuar, e mbushte udhën me një erë të këndshme, erë që ta përkujtonte stinën e verdhë. Ai e shtrëngonte lakun e kalit në grusht dhe ecte.

Kur zbriste në luginë, rëndomë, e thërriste dikënd t'i ndihmojë për t'i shkarkuar barrët e rënda të kumbullave. Kushdo që qëllonte aty pari kthehej pa përtesë t'i ndihmojë plakut. Dikujt ja kishte ënda t'i ndihmojë Sylës, se e dinte që nuk e lë plaku pa një grusht kumbulla të mira, të zeza, aso kumbulla të hershme që rriten në Arat e Lugut të Sylë Metës. Dikujt tjetër i dhimbsej plaku dhe nxitonte t'i ndihmojë. Të dy palët, për Sylën, ishin të njëjtë. Atij i ishte pjekur në mendje se të gjithë vrapojnë

për një grusht kumbulla, për diçka. Dhe mezi u falënderohej.

— Shumë kumbullat i kishte pasur, more Sylë — e nguci një prej atyre djerrakohësve, që i plakte orët e ditës nëpër kafenetë dhe shitoret e luginës kot së koti, pa pikë pune.

Syla e shikoi një copë kohë. E njihte.

— Po, bre jaran, shumë valla — i tha duke kruar majën e mustakut të majtë. Deshi t'i thotë diçka, të mos e lëshojë pa një fjalë, por e dinte se fjala e tij ishte tepër e rëndë, prandaj e mbajti veten. Heshti.

— U idhnove, mixha Sulë, a?

— Jo, bre bir, jo. Po hajt, ma mirë këqyr punën tande e mos e hup kohën badihava.

— Gjithkush gajlen e vet, a? — shtoi ai djerrakohësi. Ai e dinte se, sa më shumë të zgjatë bisedën, Syla bëhej gjithnjë e më i padurueshëm e, kur hidhërohet e bëhet pelin, atëhere, e çon atë krrulën e thatë dhe kënd ta gjejë afër, ja kup, derisa të thyhet.

— Ta merr mendja, biro. Ka thanë i moçmi: «Gjithkush gajlën e vet — mulligjija të vetën — u mbajt edhe kësaj radhe pa thënë asnjë të keqe.

— Gjithkush të vetën, a?

— Ta merr mendja!

— Po, more mixha Sylë, por po na mërztitën përnatë. Duhet me i ndërrue kajherë jemeqet, o Sylë plaku! — edhe ua dha këmbëve.

— Syla deshi të çojë krrulën, por heshti. Nuk e tha asnjë fjalë. I ndrydhi grushtat dhe shikojë anash mos sillet kush t'ja blejë kumbullat.

«Pis millet», pëshpëriti nëpër dhëmbë. «Ku e merr m'i pasë këta grushta të gjatë tamamn sa shinat e trenit e me t'ja thye të dy kambët qifti të këtij hajrsuzit!» tha dhe rrotulloi shikimin mos këthen kush për kumbulla. Kur pa se gjithkush kryente punët e veta e askujt nuk i binin në sy thasët e hapur të kumbullave, u nis kah depoja e kooperativës truar si dinte ai. Hyri në depo dhe i tha atij rrapaçukut të thinjur që të dalë t'i marrë thasët e kumbullave. I dhimbeshin t'i japë për atë çmim, por

çfarë të bëjë. Nuk shiteshin më shtrenjtë. Ai dëshironte, të paktën, t'i shiste dy pare më shtrenjtë se në kooperativë, jo edhe aqë për fitim, por qe, ashtu i ishte pjekur se, ato pare tepër, edhe pse ishin shumë pak, i dukeshin të ëmbla dhe disi ndjente një farë kënaqësie që nuk ja shiti atij rrogëtarit të vet që tani punon aty në depo.

— Qe besa, i kishe pasë kumbullat e mira, Sylë! — ja bëri punëtori i depos. Ai ja dinte hujin dhe përherë mudohej t'ja lëmonte qimen.

— Po bre, po kurrëgjja. Po shkojnë badihava.

— Janë mbushë gazet, nuk po shiten kërkund ma shtrenjt!

— Ani, ani, po mati ma shpejt, se më nxuni vonja! — e shkurtonte bisedën Sylë.

— Djali apo të vjen najherë?

— Theftë qafën ai tek!

— Ma Sylë, ma! Bet djalë a' qe besa!

— Kohë e keqe, kohë e mrapshtë!

— Aiii, Sylë, ti bile je njeri i meqëm. E din qysh shkojnë devret. Mos ja le seri. A pe shesh po qysh po ndërrojnë hesapet. Dje ishte kështu e sot, ndryshe. Qe.

— Nuk jam unë kundra shkolle, jo, o shoq. Po nuk mësojnë kopilat. Janë metë as me sheher, as me dhe.

— E kryen, Sylë, e kryen! — thoshte punëtori dhe, edhe ai kishte dëshirë të këputet muhabeti, se nuk qitet me plakun.

— Sa po më bjen me i marrë. Bani hesap!

— U idhnove, a?

— Kallxomë sa po më bjen m'i marrë e lej muhabet!

— Ani, ani! — pëshpëriste punëtori i depos dhe hiqte lapsin e shkurtën nga veshi. Niste t'ja llogariste të hollat. E mbyllte llogarinë shpejt dhe ja shtrinte dorën. Sylë e merrte atë letër dhe, pa shikuar punëtorin, që mbetej me dorë të zgjatur, dredhej në shitore.

Me perëndimin e diellit nisej, hypë në kal, me ato pak metra bez, basmë e cikërrime të tjera, leqeve të asaj rruge të hollë, që ngjitej shpatit përperjetë. Mendonte për bisedat, për njerëzit e luginës, për gjithshka. Nëpër majë

të gjuhës i mbështillej ajo fjalë e mbramë, që përherë në të ndamë nga lugina, dikush, doemos i thoshte: «Ani, Sylë, ani». «Ani de, thoshte më vete, nuk është Sylë thmi. Po, po! Dhe pikë.»

«Ani, Sylë, ani!» i endej nëpër kokë.

«Ani de!» i ndrydhte buzët e thara.

«Po nuk bën gjithmonë kështu, o Sylë. Duhet ndërruar bashkë me devret,» i thoshte një zë i vogël nga brenda.

«Gjithkush le të këqyrë të vetën. Sylë të vetat!» thoshte, dhe ja kupte dy-tri të holla vitheve të doriut, i cili shpejtonte vrapin asaj rrëpine të mbyllur në çufraraja.

Sylë mendonte rreth të vetave e bota le të mendonte për kënd të donte. Krejt një është për të.